Journal of
Comparative Criminal Jurisprudence
www.jccj.ir

Volume 2, Issue 5, 2023

Collaborative Criminal Policy for Criminal Activities in the Cyberspace Context

Yaser Ansari[1], Seyed Mohammad Reza Mousavifard*[2], Marjan Negahi Mokhles Abadi[3], Sajad akhtari[4], Mojtaba Ghafari[5]

1. PhD Student, Department of Criminal Law and Criminology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran. (Corresponding Author)
3. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Payame Noor University, Tehran, Iran.
4. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Danesh Alborz University, Qazvin, Iran.
5. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Mahdishahr Branch, Islamic Azad University, Mahdishahr, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:
Original Research
Pages: 315-322

Corresponding Author's Info
ORCID: *0000-0001-8735-9363*
TELL: *+989128396798*
Email:
mousavifard1361394@gmail.com

Article history:
Received: *07 Jul 2022*
Revised: *27 Aug 2022*
Accepted: *09 Sep 2022*
Published online: *20 Feb 2023*

Keywords:
Criminal Policy, Cyberspace, Cyber Crimes.

ABSTRACT

With the expansion of cyberspace and the exploitation of people from computers and the Internet and the possibility of crime, developing appropriate criminal policy against cybercrime is of great importance. This paper by using a descriptive method has concluded that in order to deal with these crimes, it is necessary to adopt an inclusive criminal policy with the broad participation of civil society, cyber users and NGOs. Monitoring the performance of children on the Internet by parents, monitoring of service provider devices on users' performance, creating cyber green space, and interacting with the police FATA are manifestations of participation in crime prevention in cyberspace.

How to Cite This Article: Ansari, Y; Mousavifard, SMR; Negahi Mokhles Abadi, M; Akhtari, S & Ghafari, M (2023). "Collaborative Criminal Policy for Criminal Activities in the Cyberspace Context". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 2(5): 315-322.

فصلنامه فقه جزای تطبیقی
www.jccj.ir
انجمن علمی فقه جزای تطبیقی ایران
فصلنامه فقه جزای تطبیقی

دوره دوم، شماره پنجم، اسفند ۱۴۰۱

سیاست جنایی مشارکتی در قبال فعالیت‌های مجرمانه در بستر فضای مجازی

یاسر انصاری[۱]، سید محمدرضا موسوی فرد*[۲]، مرجان نگهی مخلص‌آبادی[۳]، سجاد اختری[۴]، مجتبی غفاری[۵]

۱. دانشجوی دکتری گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.
۲. استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران. (نویسنده مسؤول)
۳. استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
۴. استادیار، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه غیردولتی-غیرانتفاعی دانش البرز، آبیک، قزوین، ایران.
۵. استادیار، گروه فقه و حقوق، واحد مهدیشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، مهدیشهر، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۳۱۵-۳۲۲

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۰۰۰۰-۰۰۰۱-۸۷۳۵-۹۳۶۳

تلفن: ۹۸۹۱۲۸۳۹۶۷۹۸+

ایمیل:
mousavifard1361394@gmail.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۶

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی:

سیاست جنایی، فضای مجازی، جرایم سایبری.

چکیده

با گسترش فضای مجازی و بهره‌برداری افراد از رایانه و اینترنت و امکان وقوع جرم، تدوین سیاست جنایی مناسب علیه جرایم سایبری از اهمیت زیادی برخوردار است. این مقاله با روش توصیفی و تحلیلی با بررسی مستندات علمی موجود به این نتیجه رسیده است که برای مقابله همه جانبه و کارآمد با این جرایم، اتخاذ یک سیاست جنایی فراگیر با مشارکت گسترده جامعه مدنی، کاربران سایبر و سازمان‌های مردم نهاد ضروری است. نظارت بر عملکرد فرزندان در فضای اینترنت توسط والدین، نظارت دستگاه‌های ارایه دهنده خدمات بر عملکرد کاربران، ایجاد فضای سبز سایبری و تعامل مردم با پلیس فتا از جلوه‌های مشارکت در پیشگیری از وقوع جرم در فضای سایبر است.

مقدمه

افزایش میزان جرایم اینترنتی با ویژگی‌های متنوع آن، موجب نگرانی است. جرایم اینترنتی یک اصطلاح است که گستره وسیعی از فعالیت‌های جنایی با استفاده از رایانه را پوشش می‌دهد. جرایم اینترنتی به اعمال جنایی با استفاده از فضای سایبری در رسانه‌های ارتباطی اشاره دارد. اکثر کشورها به‌طورکامل به زیرساخت‌های قانونی برای رسیدگی به جرایم سایبری مجهز نیستند. درعین‌حال، مجرمین کلاهبردار، به‌طور مداوم در جستجوی فرصتی برای دریافت مشخصات امنیتی از کارت‌های اعتباری و سایر اطلاعات شخصی مانند آدرس‌های پست الکترونیکی و تاریخ تولد اشخاص هستند تا بتوانند فهرست‌های اسپم ایمیل را در بسیاری از بازارهای سیاه الکترونیکی بفروشند.

یکی از چالش‌های جدید حقوق کیفری مقابله با جرایم سایبری است. به بیان دیگر، با توجه به گستردگی و شبکه‌ای بودن فضای سایبر، باید اذعان داشت مقابله با جرایم سایبری به‌جهت گستردگی خسارت و کثرت بزه‌دیدگان، فرامرزی بودن و مشکلات کشف و تعقیب مجرم و بسیاری ویژگی‌های دیگر، تنها با یک راهبرد جنایی مشارکتی کارآمد و مؤثر می‌تواند صورت گیرد. آنچه این نظر را تقویت می‌کند این است که جرایم سایبری در غیاب جرایم سنتی اتفاق نمی‌افتند و در واقع جایگزین جرایم سنتی نمی‌شوند، بلکه در کنار آنها قرار می‌گیرند، یعنی جرایم سنتی مانند قتل، ضرب‌وجرح، زنا، سرقت و کلاهبرداری‌های سنتی کماکان اتفاق می‌افتند، نتیجه این است که منابع، نیروها و امکانات موجود دستگاه عدالت کیفری دچار فرسایش و کمبود می‌شوند و امکان مواجهه با همه این جرایم از آنها سلب می‌شود (مهدوی ثابت و مرادی، ۱۳۹۶: ۹۹).

برای مقابله همه جانبه و کارآمد با این جرایم، اتخاذ یک سیاست جنایی فراگیر با مشارکت گسترده جامعه مدنی، کاربران سایبر و سازمان‌های مردم نهاد ضروری است. در پرتو یک سیاست جنایی مشارکتی هر یک از این گروه‌ها باید در مراحل مختلف فرآیند جنایی یعنی پیشگیری و مقابله با جرم، کشف جرم و تعقیب مجرم، مرحله رسیدگی به جرم و مجازات مجرم نقش‌آفرینی کنند تا ضمن کاستن از بار دستگاه عدالت کیفری به مقابله هرچه گسترده‌تر و دقیق‌تر با جرم پرداخته شود، چراکه کنترل بزه به جهات مختلف فراتر از ظرفیت نهادهای رسمی عدالت کیفری است و باید به واگذاری بخشی از سازگارهای تأمین‌کننده امنیت و عدالت به مردم، سازمان‌های مردم نهاد و نهادهای غیر دولتی پرداخت. مشارکت مردم می‌تواند به روند رسیدگی کمک شایانی نماید، هم از نظر سرعت رسیدگی و هم این که فرهنگ‌سازی در این زمینه می‌تواند به گزارش‌دهی و همکاری با مسؤولین و همچنین پیشگیری از وقوع جرم کمک نماید.

۱- سیاست جنایی قضایی و اجرایی ایران در فضای مجازی

این نوع سیاست جنایی از میان رویه‌های مختلف قابل استنباط است که قوه قضائیه در رأس این نهادها با رویکرد پیشگیرانه اقدام به آن می‌نماید اما در کنار آن، نهادهای دیگر نیز می‌توانند با قوه قضائیه همکاری کنند. قانون اساسی در بند ۵ اصل ۱۵۶، قدام مناسب برای پیشگیری از جرم را وظیفه قوه قضائیه دانسته است. با توجه به بند ۴ این اصل، به نظر می‌رسد در اینجا قانون اساسی به دنبال پیشگیری غیر کیفری بوده است). پیشگیری به معنای مانع ایجاد جرم شدن است و در سه مرحله پیش از وقوع جرم، وقوع جرم و پس‌ازآن جایگاه دارد. از یک دیدگاه می‌توان گفت، قوه قضائیه تنها پس از وقوع جرم وارد می‌شود و وظیفه پیشگیری از جرم به معنای خاص آن را بر عهده ندارد چراکه پیشگیری بر عهده مقامات اجرایی است. پیشگیری در برنامه کوتاه‌مدت، وظیفه دستگاه‌های انتظامی است که این قوا از طریق گشت‌های پلیسی، متفرق کردن افراد شرور و ... به پیشگیری می‌پردازند و یا پیشگیری در برنامه بلندمدت که همان پیشگیری اجتماعی است از وظایف آموزش‌وپرورش و سازمان‌های مربوط به مسائل ارتباط‌جمعی است. آن‌ها معتقدند، قوه قضائیه برای پیشگیری از وقوع جرم نقش مدیریتی دارد و سیاست گذاری می‌کند، اما اجرای سیاست‌ها بر عهده نهادهای اجرایی است.

تدابیری که قوه قضائیه در این جایگاه از آن استفاده می‌کند، شامل مواردی چون اتخاذ تدابیر بازپرورانه، مشاوره درمانی،

مددکاری، کاهش عناوین کیفری، زندان‌زدایی و اعمال مجازات‌های جایگزین زندان، بازگرداندن زندانی به دامان خانواده، بازپروری زندانیان، بسترسازی برای ایجاد اشتغال در زندان، آزادی مشروط از زندان و کیفر زدایی می‌باشد. در مرحله پیش از وقوع جرم نیز قوه قضائیه باهدف پیش‌گیری از جرم از راهکارهایی چون تأمین عدالت و رفاه اجتماعی، مبارزه با فقر و گرفتاری، تأمین امنیت اجتماعی با استفاده از سازوکارهای ارعابی و بازدارنده، حمایت از خانواده، با جلب همکاری دستگاه‌های مختلف دولتی و غیردولتی مانند مدارس، رسانه‌ها، سازمان‌های غیردولتی، تشکل‌های مردمی، پلیس و خود مردم، دامنه آموزش را به همه نهادهای اجتماعی گسترش می‌دهد و اقدام به پیشگیری از جرم و مقابله با جرم می‌نماید (چاله، ۱۳۸۷: ۵۳).

در کنار قوه قضائیه مراکز بی‌شماری در عرصه فضای سایبر فعالیت می‌کنند که عملکرد این مراکز نیز بعدی پیشگیرانه دارد که ازجمله آن‌ها می‌توان به مرکز ماهر (مرکز مدیریت امداد و هماهنگی عملیات رخداد) و مرکز آپا (مرکز آگاهی رسانه، پشتیبانی و امداد رایانه‌ای) اشاره کرد. مرکز ماهر مرکزی است که زیر نظر سازمان فناوری اطلاعات ایران جهت پاسخگویی به رخدادهای امنیت کامپیوتر در سال ۱۳۸۵ شکل گرفت. این مرکز اهداف مختلفی را در حوزه سایبری بر عهده گرفت که ازجمله می‌توان به سیاست‌گذاری و توسعه و بهینه‌سازی روش‌های امنیتی، بررسی امکانات بالقوه ایجاد امنیت در فضای تبادل اطلاعات کشور و کمک به بالفعل نمودن این امکانات، کمک به تشکیل گروه‌های ضربت جهت حفاظت از امنیت اطلاعات و شبکه اشاره کرد. با تدقیق در اهداف یادشده به نظر می‌رسد هرچند بخش عمده‌ای از وظایف این مرکز تأمین امنیت اطلاعات است، بااین‌حال تاکنون اقدامی فنی از سوی مرکز جهت حفاظت از مطلق اطلاعات صورت نگرفته است. این مرکز بیش‌تر تدابیر پیشگیرانه خود را در قالب تدابیر پیشگیرانه اجتماعی ازجمله هشداردهی وآگاه‌سازی عمومی جهت حفاظت از اطلاعاتی که تنها مربوط به حریم خصوصی شهروندان است و افراد آن، اطلاعات را در شبکه‌های اجتماعی خود بارگذاری نموده توجه داشته است و از توجه به وصف اطلاعات مالی و حتی هشدار در خصوص حفاظت از این اطلاعات غافل مانده است (وطنی و اسدی، ۱۳۹۵: ۱۱۷).

پلیس فتا نیز که تنها نهاد پلیسی فعال در حوزه امنیت سایبری است، اقدامات پیشگیرانه‌ای جهت حفاظت از اطلاعات مالی به‌عمل آورده است. این نهاد یک واحد تخصصی نیروی انتظامی است که در تاریخ ۳ بهمن ۱۳۸۹ به دستور فرمانده نیروی انتظامی ایران شروع به کار کرد. هدف اصلی تشکیل این پلیس، مقابله با جرایم سایبری و حفاظت از اطلاعات بر روی شبکه اینترنت است. پلیس در این نهاد به دو قسم تقسیم می‌شود: نخست پلیس ستادی و دوم پلیس عملیاتی. پلیس‌های ستادی بنا به دستور مقام قضایی به رصد سایت‌ها یا درگاه‌های الکترونیکی می‌پردازند و در صورت مجرمانه بودن محتوای این سایت‌ها یا صورت گرفتن یکی از جرایم مندرج در قانون در این فضا این امر را به مراجع قضایی اطلاع می‌دهند. این دسته از پلیس‌ها هرچند فی‌نفسه ماهیت کارشان پیشگیری از وقوع جرایم است و با گشت‌زنی در فضای سایبر تلاش می‌کنند شهروندان و یا مقامات قضایی را از تهدیدات موجود در این فضا آگاه کنند، اما هیچ تدبیر فنی جهت حفاظت از اطلاعات مالی اتخاذ نکرده است و تنها به هشداردهی و آگاه‌سازی عمومی از فواید و مضرات فضای سایبر بسنده کرده که بیش‌تر این هشدارها در خصوص حفظ حریم خصوصی است. دسته دوم پلیس‌های فتا، پلیس‌های عملیاتی هستند که ماهیت عملکردشان اساساً پیگیری است و نه پیشگیری در معنای خاص. این گروه از پلیس‌ها بنا به دستور مقام قضایی درصورت تحقق یافتن جرم، سعی در اعمال تدابیر واکنشی ازجمله فیلتر نمودن سایت‌ها می‌کنند و اقداماتشان بیشتر واکنشی و در جهت پالایه محتوا است (وطنی و اسدی، ۱۳۹۵: ۱۱۸).

۲- تدابیر سیاست جنایی وضعی مشارکتی در فضای مجازی

با همه محاسن و معایبی که در خصوص پیشگیری وضعی مطرح می‌شود؛ امروزه خیلی از کشورهای توسعه‌یافته و جوامع مردم‌سالار نیز با طرح دلایل مختلف به سمت اولویت‌بخشی به این‌گونه از پیشگیری و یا استفاده تلفیقی هم‌زمان با سایر شیوه‌ها دلالت شده‌اند. (دارابی، ۱۳۹۷: ۱۳۲) بنابراین

پیشگیری وضعی برخلاف پیشگیری اجتماعی مبتنی بر تقویت ارزش‌های جامعه، متعالی کردن نهادهای آن، بررسی ریشه‌های بزهکاری و قطع آن نیست بلکه به‌طور ساده بر کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب جرم تکیه دارد. درواقع به‌جای پرداختن به انگیزه و نیات درونی افراد که تغییر آن‌ها دشوار می‌باشد، سعی دارد راه‌های دست‌یابی مرتکب به موضوع جرم یا بزه‌دیده و افزایش زحمت و خطر برای مرتکب بپردازد تا از این رهگذر راهکاری عملی برای پیشگیری از وقوع جرم ارائه نماید.

نظارت و مقابله پیشگیرانه با بزهکاری را می‌توان مهم‌ترین و مؤثرترین جنبه مشارکت جامعه مدنی در امر پیشگیری از جرم دانست. تکیه‌بر نظارت دولتی، رسیدن به اهداف برشمرده شده را به‌تنهایی محقق نمی‌سازد و بنابراین برای پیشگیری از ارتکاب جرم و یا انحرافات و نابهنجاری‌ها، تکیه بر نظارت مردمی و عمومی و اجتناب‌ناپذیر است. البته به قول **ریموند گسن**، جرم‌شناس فرانسوی اگرچه نظارت عامه مردم مطلوب و مهم است اما نباید از حدی تجاوز کند و به‌عبارتی بایستی حدودوثغور آن در هر سیاست جنایی کاملاً مشخص باشد (گسن، ۱۳۹۷: ۸۱).

در فضای سنتی، نمونه‌هایی همچون نظارت بر محله و همسایگی و مشارکت و همکاری با پلیس محلی در پیشگیری محلی و تقویت آماج‌ها و استفاده از پلیس خصوصی و گروه‌های مراقبت از شهروندان، جلوه‌هایی از مشارکت نهادها و عوامل غیردولتی در امر نظارت هستند (رستمی، ۱۳۸۴: ۱۰). نکته قابل‌توجه در امر نظارت مشارکتی این است که برای تحقق این شکل از نظارت از هر روش و یا راهکاری که استفاده شود، خانواده در مرکز توجه قرار می‌گیرد. بنابراین اولین محیطی که توجه متولیان و مجریان تدابیر پیشگیرانه اجتماعی را به خود جلب می‌کند، خانواده و به‌تبع آن والدین است. از مصادیق نظارت مشارکتی در فضای سایبر استفاده از پتانسیل فراهم‌کنندگان خدمات در حوزه ارتباطات آنلاین است که بیشترین نقش را این زمینه ایفا می‌کنند. استفاده از پتانسیل این فراهم‌کنندگان خدمات درواقع مشارکت دادن بخش خصوصی در امر حاکمیتی نظارت است. این مشارکت با بخش خصوصی در ایران نیز به‌خوبی اجراشده است (نظری و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۶).

۲-۱- نظارت توسط والدین

جهت نظارت بر فعالیت‌های فرزندان در فضای سایبر لازم نیست والدین با فرزندان خود برای اجتناب از مخاطرات فضای آنلاین مشاجره و یا درگیری داشته باشند و یا در بازگو کردن مخاطرات این فضا به شکلی اغراق‌آمیز با فرزندان برخورد کنند. بلکه لازم است والدین بدانند چگونه فرزند آن‌ها اطلاعات را در فضای مجازی انتشار می‌دهند و چگونه افراد غریبه می‌توانند به‌راحتی به اطلاعات آن‌ها دسترسی داشته باشند.

والدین و آموزگاران باید از ماهیت دقیق سایت‌های مختلف و درک مخاطرات این فضا توسط کودکان مطلع باشند. همچنین والدین بایستی کامپیوتر را در محیطی عمومی در منزل قرار دهند و هنگامی‌که کودکان در حال استفاده از آن هستند حضور داشته باشند. در صورت عدم امکان حضور در آن محیط، روش‌های دیگری را برای مراقبت نزدیک بر کودک خود نظیر استفاده از ابزارهای فنی نظارتی پیدا کنند. در خانواده‌های بزرگ‌تر که ممکن است چندین سیستم در آن وجود داشته باشد، بهتر است تمام آن‌ها در یک محیط قرار داشته باشد. به‌علاوه لازم است والدین در مورد سایت‌هایی که کودک از آن‌ها بازدید می‌کند و دانستن در مورد اینکه چگونه زمان خود را در آنجا سپری می‌کند، آگاهی داشته باشند (علیزاده طباطبایی، ۱۳۹۵: ۲۸۷).

۲-۲- نظارت توسط ارائه‌کنندگان خدمات دسترسی و میزبانی

در ایران نیز یکی از مصادیق نظارت را می‌توان در ماده ۷۴۹ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (ماده ۲۱ قانون جرایم رایانه‌ای ۱۳۸۸) یافت که مطابق آن، ارائه‌کنندگان خدمات دسترسی و میزبانی امکان نظارت بر داده‌های افراد را دارند و بر این اساس برای آن‌ها مسؤولیتی جهت پاسخگویی به نهادهای دولتی نیز شناسایی‌شده است. به‌طورکلی می‌توان گفت که این مواد قانونی، ارائه‌دهندگان خدمات را تبدیل به عامل نظارتی غیرمستقیم دولت‌ها کرده است. در حوزه جرایم

سایبری، چند نهاد به‌موجب قانون مشمول برخی تکالیف پیشگیرانه در راستای فیلترینگ هستند: نخست، ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی مکلف شده‌اند تا بر اساس فهرست و ضوابط فنی ارائه‌شده از سوی کارگروه تعیین مصادیق محتوای مجرمانه، محتوای مجرمانه را پالایش و فیلتر کنند. ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی، سازمان یا شرکتی هستند که به‌عنوان واسطه میان کاربر و اینترنت عمل کرده و امکان اتصال به اینترنت را برای آنان فراهم می‌کند. آیین‌نامه نحوه ارائه خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت، این اشخاص را به‌عنوان شرکت‌ها و یا مؤسسات و مراکز ارائه‌کننده خدمات اطلاع‌رسانی و اینترنت تعریف کرده و حدود فعالیت‌ها و وظایف آن‌ها برشمرده است. آیین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳ نیز دربند الف ماده ۱ ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی را اشخاصی دانسته که امکان ارتباط کاربران را با شبکه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی و ارتباطی داخلی یا بین‌المللی یا هر شبکه مستقل دیگر فراهم می‌آورند از قبیل تأمین‌کنندگان، توزیع‌کنندگان، عرضه‌کنندگان خدمات دسترسی به شبکه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی (نظری و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۶-۱۶۷).

همچنین مطابق ماده ۶۶۷ قانون آیین دادرسی کیفری، ارائه‌دهندگان خدمات دسترسی موظف‌اند داده‌های ترافیک را حداقل تا شش ماه پس از ایجاد حفظ نمایند و اطلاعات کاربران را حداقل تا شش ماه پس از خاتمه اشتراک نگهداری کنند و بر اساس ماده ۶۶۸ قانون آیین دادرسی کیفری ارائه‌دهندگان خدمات میزبانی داخلی موظف‌اند اطلاعات کاربران خود را حداقل تا شش ماه پس از خاتمه اشتراک و محتوای ذخیره‌شده و داده ترافیک حاصل از تغییرات ایجادشده را حداقل تا پانزده روز نگهداری کنند. همچنین در خصوص اپراتورهای تلفن همراه نیز مواردی جهت نظارت این ارائه‌دهندگان خدمات بر محتوای سایبری پیش‌بینی شده است.

۲-۳- ایجاد فضای سبز سایبری یا محیط‌های حفاظت‌شده در فضای سایبر

پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات و ایجاد امکانات مختلف و جذاب برای تمامی افراد و گروه‌های سنی ازجمله کودکان و نوجوانان در فضای سایبر، موجب شده که حضور کودکان و نوجوانان در این فضا تا حدودی گریزناپذیر باشد. در حقیقت کودکانی که در دهه ۹۰ متولد شده‌اند، کسانی هستند که همیشه به تکنولوژی شبکه دسترسی داشته‌اند و لذا محروم کردن این بومی‌های دیجیتال از استفاده از امکانات فضای سایبر، غیرممکن است و از سوی دیگر این امکانات، آزادی همراه با خطر را به آن‌ها اعطا کرده است. کودکان ممکن است در این فضا در معرض محتوای نامناسب، محتوای خشونت‌آمیز و یا ارتباطات نامطلوب قرار گیرند. به همین دلیل است که باید یک رویکرد جامع برای اطمینان از اینکه آن‌ها به‌صورت سالم و ایمن از آزادی که در این فضا به آن‌ها داده‌شده استفاده می‌کنند، در پیش‌گرفته و از راه‌کارها و امکانات مختلف و با مشارکت کنشگران مختلف، در این خصوص بهره‌برداری شود.

یکی از راهکارهایی که در راستای صیانت از کودکان در فضای سایبر وجود دارد، ایجاد فضاهای سبز یا فضاهای حفاظت‌شده است. این امکان عبارت است از ایجاد داوطلبانه فهرست‌هایی از موارد مناسب برای کودکان و فراهم کردن محیط و بستری که به کودکان اجازه دهد از طریق مرورگر یا خدمات برخط یا پالایشگرهای روی سرور، فقط به این محیط دسترسی داشته و محتوای ارائه‌شده در فهرست مزبور را دریافت نمایند.

در این روش، زیرساخت و بستر موجود، مستقل از اینترنت بوده و به‌نوعی شبکه‌ای مستقل برای استفاده اختصاصی کودک و نوجوان با امکانات متعدد ایجادشده و از طریق ارائه‌کننده خدمات، در صورت درخواست کاربر، در اختیار وی قرار داده می‌شود. البته جهت کارآمدی و اثربخشی این تدبیر، لازم است برای رده‌های سنی مختلف، فضاهای اختصاصی و امکانات متفاوتی در نظر گرفته شود. به‌عنوان‌مثال می‌توان در فضای اختصاصی رده سنی زیر ۱۰ سال، صرفاً امکانات سطح

یک را در اختیار کودک قرارداد، اما برای رده سنی ۱۰ سال به بالا، امکان دسترسی به امکانات سطح دو در این شبکه اختصاصی نیز وجود داشته باشد.

علاوه‌براین باید محتوای هر سطح، متناسب با هر رده سنی در فضای حفاظت‌شده مربوطه باشد. در حقیقت این فضای سبز یا محیط حفاظت‌شده، می‌تواند جایگزین مناسبی برای کودکان، جهت استفاده از امکانات اینترنت و آماده شدن جهت ورود مرحله‌به‌مرحله به دنیای پرخطر و بیکران اینترنت باشد. لذا ارائه‌کننده خدمات می‌تواند این امکان را فراهم نماید که با درخواست و تأیید والدین، رمز عبوری جهت پرش از این محوطه حفاظت‌شده و دسترسی به محیط اینترنت، به‌مرور و پس از رسیدن به سن خاصی امکان‌پذیر گردد. البته بهتر است که این دسترسی نیز با رعایت ترتیب و شرایط خاصی ایجاد شود (علیزاده طباطبایی،۱۳۹۵: ۲۸۷).

۲-۴- تعامل مردم با پلیس فتا

رابطه پلیس با مردم رابطه اقتصادی نیست که برای کسب درآمد یا به دست آوردن مشتری و بازار پرسود باشد بلکه فراجا ملزم به دفاع از حقوق اجتماعی و امنیتی ملت است و در فضای سایبری نیز مانند فضای حقیقی پلیس وظیفه دارد با نیازمندی‌ها و مشکلات مردم در این فضا آشنا باشد و امنیت سایبری مردم جامعه را فراهم کند.

امروزه اساس کار پلیس فتا جامعه‌محوری است و تلاش برای رضایت و جلب مردم برای مشارکت با پلیس فتا، در اولویت‌های اصلی ناجا قرارگرفته است. یکی از مهم‌ترین مأموریت‌های پلیس برقراری نظم و امنیت در جامعه است و این امر میسر نمی‌شود مگر با مشارکت مردم و مردمی بودن فعالیت‌های پلیس فتا. ایجاد حس آرامش و امنیت همان اندازه که در فضای حقیقی مهم است، در فضای سایبری نیز حائز اهمیت است. به دست آمدن امنیت و آرامش در فضای سایبر محقق نمی‌شود جز با تعامل پلیس فتا و مردم.

یکی از اقدامات اخیر پلیس فتا طرح راه‌اندازی «فیلترینگ هوشمند» است. تفاوت فیلترینگ جدید با فیلترینگ قبلی روی آدرس URL، در این است که روش فعلی فیلترینگ جزء روش‌های مقدماتی و ابتدایی است و هرچقدر مکانیزم نرم‌افزار فیلترینگ ازنظر فنی پیشرفته‌تر شود، احتمال خطا و اشتباه در تصمیم‌گیری کمتر خواهد شد. بر اساس این طرح، درصد خطای سامانه فیلترینگ کشور کاهش پیدا می‌کند (میرشفیعی، ۱۳۹۹: ۱۳۱).

هم‌اکنون اگر درون سایتی که دارای چندین صفحه است، یک محتوای مجرمانه وجود داشته باشد، با استفاده از نرم‌افزار فعلی فیلترینگ، ناگزیر کل سایت فیلتر می‌شود، اما اگر این هوشمندسازی اجرایی شود، می‌توان تنها بخش مدنظر را فیلتر کرد و دسترسی به مابقی محتوای سایت امکان‌پذیر باشد و این موضوع باعث کاهش قابل‌توجه حجم فیلتر خواهد شد (منصورآبادی و همکاران، ۱۴۰۰:۴۴).

نتیجه‌گیری

برای مقابله همه جانبه و کارآمد با جرایم سایبری، اتخاذ یک سیاست جنایی فراگیر با مشارکت گسترده جامعه مدنی، کاربران سایبر و سازمان‌های مردم نهاد ضروری است. نظارت بر عملکرد فرزندان در فضای اینترنت توسط والدین، نظارت دستگاه‌های ارایه دهنده خدمات بر عملکرد کاربران، ایجاد فضای سبز سایبری و تعامل مردم با پلیس فتا از جلوه‌های مشارکت در پیشگیری از وقوع جرم در فضای سایبر است.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافعی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مآخذ

– چاله، فرشید (۱۳۸۷). «اصول و مبانی پیشگیری از جرم». *دادرسی*، ۶۷: ۴–۲۱.

– دارابی، شهرداد (۱۳۹۷). *پیشگیری از جرم در مدل مردم‌سالار سیاست جنایی*. چاپ دوم، تهران: انتشارات میزان.

– رستمی، ولی (۱۳۸۴). *سیاست جنایی مشارکتی در جمهوری اسلامی ایران*. رساله دکتری رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.

– علیزاده طباطبایی، زهراسادات (۱۳۹۵). *سیاست جنایی کارآمد جهت سالم‌سازی فضای سایبر از محتوای مجرمانه و کاربری آن*. رساله دکتری رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.

– گسن، ریموند (۱۳۹۷). *جرم‌شناسی نظری*. ترجمه مهدی کی نیا، چاپ هفتم، تهران: مجمع علمی و فرهنگی مجد.

– منصورآبادی، عباس؛ میرخلیلی، سید محمود و کرامتی معز، هادی (۱۴۰۰). «پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان در شبکه‌های اجتماعی مجازی با تأکید بر نقش نظارتی شورای عالی فضای مجازی و پلیس فتا». *فصلنامه مطالعات پلیس بین‌الملل*،۱۲(۴۶)، ۳۰–۵۲.

– مهدوی ثابت، محمدعلی و مرادی، قاسم (۱۳۹۶). «سیاست جنایی ایران در فضای سایبر». *فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی*، ۳ (۴): ۹۷–۱۰۲.

– میرشفیعی، نسترن سادات (۱۳۹۹). *جرایم سایبری و بزه‌دیدگی دختران*. تهران: انتشارات دادگستر.

– نظری، سید غنی؛ جعفر زاده، سیامک و نیک‌خواه سر نقی، رضا (۱۴۰۰). «نقش سیاست جنایی مشارکتی در پیشگیری از جرایم سایبری در ایران». *پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، ۱۱(۴): ۱۵۱–۱۷۴.

– وطنی، امیر و اسدی، حمید (۱۳۹۵). «سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در جرایم سایبری با تأکید بر ویژگی‌های خاص این جرایم». *پژوهشنامه حقوق اسلامی*، ۱۷(۲): ۹۹–۱۲۶.